

Dražen Lalić

TORCIDA: POGLED IZNUTRA

A. G. Matoš, Zagreb, 1993,
336 str. s priložima.

Iako moram priznati da s nogometom nemam baš nikakve veze, doktorska disertacija splitskog sociologa Dražena Lalića (1960.), sada objavljena u vizualno privlačnom džepnom izdanju, po mom je sudu jedna formalno i sadržajno poučna knjiga.

Kriza nogometnog sporta, mjerljiva padom broja posjetitelja, dobrim je dijelom i posljedica rastućeg nasilja navijačkih skupina, kolektivne agresije (usp. Buford, B. /1992/ *Among the Thugs*, New York.) koja ukida ulogu stadiona kao mjesta na kojem se otac i sin — kao, uostalom, i u Lalićevoj biografiji — zbližavaju, podučavaju i međusobno otvaraju. (Američki su očevi tu sretniji jer je baseball još uvijek »siguran« sport.) Propitujući fenomen »Torcide«, Lalićeva se studija tako bavi onime što Jack Katz (*Seductions of Crime*, New York, 1988.) zove »zavodljivošću nasilja« — razotkrivajući *združivanje u avanturi (simboličnog-i-stvarnog) nasilja* kao temeljni smisao navijačke mobilizacije, te »vrhunac navijačke ekpresije«.

Na Lalića, kao sociologa subkulture (usp. Lalić, D., Leburic, A. i N. Bulat /1991/ *Grafiti i subkultura*, Split.), metodologija ostavlja daleko jači utisak od teorije. U tom smislu, temeljna zamjerka ovoj knjizi proistječe iz »bezopasnog« tretiranja teorijskih modela (str. 32—45); nedostatak operacionalizacije (koja bi doprla do razine hipoteza) čini sva četiri modela, koja autor ukratko predstavlja, nedovoljno iskorištenima. Ni opširnije pozivanje na **subkulturni model** — kojem je Lalić očito ponajviše sklon — ne uspijeva zaobići uobičajenu uopćenost. Također, Lalićevom modeliranju nogometne subkulture kao *ritualizirane konstrukcije* adolescentskog identiteta nedostaje čvršće socijalno-psihološko utemeljenje, kakvo se,

primjerice, može naći kod Richarda Parkera (*Bodies, Pleasures, and Passions*, Boston, 1991.). Možda bi, pri tome, od koristi bio i pregled sociobiološke literature o agresivnosti i evolutivnoj koristi koju je zajednica nekoć mogla imati od »kontroliranog« (ritualiziranog) uvježbavanja nasilnosti mladih članova.

Iz navedenih nedostataka proističe, čini mi se, i »preskromna« težišna hipoteza knjige prema kojoj je nogometno nasilje u nas »prije svega uvjetovano drastičnim međunacionalnim i političkim napetostima« (str. 54.). Tu će pretpostavku, u skladu s očekivanjem čitatelja, Lalić u zaključku otpisati kao bitno ograničenog dosega, ustvrdivši da je »vrhunac (nogometnoga) rituala« nasilje *kao takvo* — bilo ono ispolitizirano ili ne (usp. str. 268 i 279).

Prije no što se pozabavim brojnim vrlinama Lalićeve knjige (i krenem s pohvalama), moram uputiti još dvije zamjerke. Prva je marginalna i odnosi se na nesklad između sadržaja jednog letka i komentara kojim je popraćen (usp. str. 350). Druga je ozbiljnija i tiče se nekih teorijskih i praktičnih implikacija Lalićevoj istraživanja. Naime, zadržimo li se na zdravorazumskom povezivanju (o kojemu govori i sam autor — usp. str. 122 i 275) kreiranja identiteta kroz čin nasilja i kulturnog stila radničke klase, onda nam Lalićeva tvrdnja da se navijači regrutiraju iz svih društvenih slojeva još ništa ne govori. Ipak, problem je dublji od toga. Iako Lalić (str. 123) »srednji sloj« identificira kao dominantnu *društvenu nišu* iz koje se regrutiraju navijači »Torcide«, njegovi podaci sugeriraju drukčiji zaključak (usp. str. 121—2.).

Što se pak vrlina ove studije tiče, prostor bitno ograničava njihovo izlaganje. Krenimo s metodološke strane. Lalić ispisuje sjajno poglavlje o osobinama i važnosti kvalitativnog istraživačkog instrumentarija (str. 57—82), kojeg će u narednim poglavljima spretno (i neortodoksno) dopuniti »pozitivnijim«, kvantitativnim metodama; usp. raspravu o strukturi navijačke skupine. Tih dvadesetpet stranica na kojima se — pod postmodernističkim naslovom »Blizina pruža

očaravanje pogledu« — raspravlja o dobrim i lošim stranama **promatranja s učestvovanjem**, valjalo vi staviti na popis seminarske literature za sve studente koji moraju »proći« kroz metodologiju društvenih istraživanja.

Sljedeća važna odlika Lalićeve studije jest elegantna sistematizacija koja mu, »dražima« sudioničkog promatranja i empatiji usprkos, osigurava objektivnost. Argumente tome u prilog ponajbolje sažimlju poglavlja »Struktura navijačke grupe Torcida« i »Navijački ritual«. Rasprava o hijerarhiji unutar navijačke skupine, tipovima navijača, oblicima grupne komunikacije, te živopisna analiza navijačkog rituala — njegove ikonografije, zvukovlja i tjelesnosti — pružaju detaljnu sliku navijačke subkulture, koja je temelji uvjet ne smao za sociološko razumijevanje fenomena navijačkog nasilja već i za odgovarajuću društvenu akciju. (U tom je kontekstu zanimljivo da, prema Lalićevim nalazima, tek jedna trećina navijača drži ishod nogometne igre najbitnijim razlogom za odlazak na stadion.)

Posljedni dio knjige sadrži originalan uvod u *političku ekonomiju mladenačkog nasilja*. Inzistiranjem na preciznoj usporednoj analizi političkih i navijačkih zbivanja na prijelazu iz 80-tih u 90-te godine, te ocrtom kratke ali burne romanse hrvatskih navijača s HDZ-om, Lalić predlaže svojevrstno *resource mobilization* tumačenje. Povoljni situacijski elementi (kao što je političko stigmatiziranje), pomažu navijačima da brže, jasnije i nasilnije prepoznaju žrtvu. Budući da je ritualizirano kolektivno nasilje uvijek u potrazi za »neprijateljem«, svako izvanjsko obilježavanje »nas« i »njih« nova je prilika za svetkovinu.

Posljednje poglavlje (»Torcida živi i bez baluna«), glasan iskaz Lalićeve sociološke imaginacije, donosi dva važna razmatranja. Dok prvo uglavnom gleda unatrag, uzimajući za predmet značajnu ratnu aktivnost članova »Torcida«, drugo nastoji naslutiti buduću dinamiku navijačkog nasilja u Hrvatskoj. Ako vas zanima jesu li mogući ozbiljniji unutar-hrvatski navijački sukobi — hoće li, primjerice, navijači istarskih klubova imati nevolja

na gostovanjima — pročitajte dvanaest zaključaka (str. 272—84) kojima Lalić završava svoje empirijsko istraživanje. Ondje je ponuđena većina potrebnih informacija.

Vrijednost knjige »Torcida: pogled iznutra« iskazuje se, naposljetku, i u obilju likovnih priloga (usp. dnevni raspored »Torcida« na dan utakmice, str. 157—8.), posebice onih fotografskih koji bi mogli poslužiti kao začetak u nas potpuno zanemarene »vizualne sociologije«.

Ne dovodeći u pitanje zadovoljstvo i ponos »Torcida« koja je, nakon Bad Blue Boysa (usp. Fanuko, N., Magdalenić, I., Radin, F. i Z. Žugić /1991/ **Zagrebački nogometni navijači**, Zagreb.), dočekala svoju monografiju, sklon sam tvrdnji da je najviše ipak dobila naša sociologija. Prije svega, smanjivanjem zaostatka u razumijevanju složenih veza između mikro i makro razine sociološke analize.

Aleksandar Štulhofer

Milan Mesić

OSJETLJIVI I LJUTI LJUDI — HRVATSKE IZBJEGLICE I PROGNANICI

Ured za prognanike i izbjeglice Vlade
Republike Hrvatske, i Institut za migracije
i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
1992. g.

Kada je neko društvo suočeno s ratom može se reći da se nalazi u nekoj vrsti izvanrednog stanja. Mnogi normalni i uobičajeni tokovi i procesi društvenog života naglo su narušeni i dovedeni u pitanje. Ljudi se suočavaju s iznimnim situacijama koje ih egzistencijalno, fizički i duhovno, iscrpljuju. Pored pojedinačnih, neposrednih trpljenja i muka i ostali pripadnici nacionalnih i